

GULYÁS LÁSZLÓ*–CSÜLLÖG GÁBOR**

A ROMÁN ÁLLAM TERÜLETI KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE IV. NAGY-ROMÁNIA SZÜLETÉSE A TEREPEEN

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE ROMANIAN STATE IV.

ABSTRACT

European states are of various ages. The formation of the statehood of some of them took place in the Middle-Ages, and they have existed in dynastic relations, though in different ways, ever since. Others are young states which have become independent statehoods in the 19th and 20th centuries, either by breaking away from earlier states or by transforming their dependent and partial statehood in opposition to power politics. Such areas in Europe are the Balkan and Eastern-Europe, among whose young states Romania stands out because of the special historical development of its statehood and its territorial changes. The Romanian state became an independent European state over several historical periods, by building from several territorial bases, and through various kinds of political dependence, at the end of the 19th century. Later on, it grew its territory several times as a result of its peculiar 20th century politics.

In the fourth section of our six part series we present the detailed history of the Romanian state from the peace treaty of Bucharest (May of 1918) till the start of peace conference of Versailles (January of 1919).

1. Bevezetés

Hat részből áll tanulmányosorozatunk¹ első részében a román állam területi kialakulásának történetét öt szakaszra osztottuk. Az első négy szakaszt az első részben,² míg az ötödik szakasz (1878/81-1918) túlnyomó részét (az 1914-ig terjedő időszakot) a második részben,³ az ötödik szakasz utolsó éveinek (1914-1918) történetét pedig a harmadik részben⁴ mutattuk be. Jelen negyedik részben az ötödik szakasz lezárulása (1918 május hónap) utáni néhány hónap (egy bő félév) történéseit vázoljuk fel. Pontosabban azt nézzük meg, hogy 1918-ban hogyan született meg Nagy-Románia a terepen.

A román irredenta mozgalom végső célja az összes román egy államban történő egyesítése volt.⁵ Moldva és Havasalföld egyesülése (1859-1862) után Alexandru Papiu Ilarian – román jogász, történész és politikus – egy általa kidolgozott geopolitikai koncepció keretében konkretizálta, hogy mely területekre kell kiterjednie az összes román egyesülésével megszülető Nagy-Romániának. Ezek a területek az alábbiak: Havasalföld, Moldva, Beszszarábia, Bukovina, Erdély, Bánság, Bihar, Máramaros és Dobrudzsa.⁶ A későbbi román földrajztudósok ehhez még azt is hozzáfűzték, hogy az ezen területekből megszülető Nagy Romániának az alábbi természetes határokkal kell rendelkeznie: keleten a Dnyeszter, nyugaton a Tisza, míg délen a Duna.⁷ Azaz a román elképzelések szerint államuk a Tisztától a Dnyeszterig, illetve a Fekete-tengerig terjed.

Az alcímben szereplő „terepen” kifejezéssel arra kívántunk utalni, hogy tanulmányosorozatunk jelen részében azt vizsgáljuk meg, hogy a román kormány és hadserege 1918-ban hogyan próbálta a fentebb megnevezett területeket fennhatósága alá vonni.

* Prof. Dr. Gulyás László egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem.

** Dr. PhD Csüllög Gábor egyetemi adjunktus, ELTE TTK Környezet- és Tájföldrajzi Tanszék.

2. Vereségből győzelem

2.1. Besszarábia megszerzése

A Központi Hatalmak által katonailag megvert Románia 1918. május 8-án aláírta a számára súlyos feltételeket tartalmazó bukaresti békét.⁸ Ebben az időpontban a román állam gyakorlatilag Moldva egy részére terjedt ki. A román királyi család és a román kormány Iasi-ból (Jászvásár) kormányozta a maradék román államot.

A román miniszterelnök, Alexandru Marghiloman⁹ annak ellenére írta alá a békét, hogy román politikusok egy csoportja – Take Ionescu és Mária királyné – arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem szabad aláírni a bukaresti békét. Ehelyett a román hadsereg megmaradt részével vissza kell vonulni a szövetséges Oroszországba és onnan kell folytatni a küzdelmet a Központi Hatalmakkal.¹⁰

A román-orosz viszonyról tudnunk kell, hogy a román irredenta mozgalom területi célkitűzései között Besszarábia megszerzése is szerepelt. Csakhogy 1916-ban az első világháborúba Románia az antant oldalán lépett be. Azon antant oldalán, melynek fontos tagja volt Oroszország, így a román politikai elitnek a Besszarábiára vonatkozó igényeit egy darabig el kellett felejtenie. Oroszország súlya az antanton belül kizárta ilyen tartalmú román követelésnek még a felvetését is.¹¹ Ráadásul 1917-ben a román hadsereg az orosz hadsereg támogatásával állította meg a Focsani-Namoloasa-Galac arcvonalon a németek támadását.

Ezzel párhuzamosan Oroszországon belül felgyorsultak az események: Az 1917 november 7-i bolsevik puccs – a szocialista történetírás ezt Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak nevezte – két fontos következménnyel járt. Egyrészt 1918 elején megindult a vörösök és a fehérek polgárháborúja. Másrészt a bolsevik kormány 1918. március 3-án Breszt-Litovszkban különbékét kötött a Központi Hatalmakkal.¹²

Ebben a helyzetben a román kormány elérkezett látta az időt Besszarábia megszerzésére. 1918 márciusában a román csapatok megtámadták a széthullás állapotában lévő Oroszországot. 1918. március 13-án a román haderő elérte a Dnyeszter folyó vonalát.¹³ Ezután Besszarábia fővárosában, Kisinyovban egy bábkormányt szerveztek meg – ezt nevezeték Országtanácsnak –, amely 1918. április 9-én kimondta Besszarábia „örökös időkre” történő csatlakozását Romániához.¹⁴

Itt kell megjegyeznünk, hogy mind az antant, mind a Központi Hatalmak hallgatólagosan tudomásul vették Besszarábia elfoglalását. Valószínűsíthetjük, hogy a Központi Hatalmak háborús leterheltségük miatt nem akarták kiélezni a román állammal ezt a konfliktust. Míg az antantnak kifejezetten jól jött, hogy Besszarábia megszállása után Szovjet-Oroszország és Románia ellenséges viszonyba került. Hiszen az Oroszország ellen katonai intervenciót tervező antant román csapatokat is be akart vonni a bolsevikok ellen tervezett hadműveletekbe.¹⁵

Gondoljuk végig ezt az elképesztő szituációt: Románia és a Központi Hatalmak között 1918 tavaszán érvényben van egy fegyverszüneti szerződés, ennek lezárásaképpen éppen arra készülnek, hogy megkössék a bukaresti békét. Ezzel párhuzamosan Románia kihasználva Központi Hatalmak nyugati és az olasz fronton lévő leterheltségét egyszerűen megszállta annak az Oroszországnak egy részét (azaz Besszarábiát), amelynek csapatai néhány hónappal korábban megvédték a maradék román államot a német-osztrák-magyar támadással szemben. Azaz a román politikai elit gondolkodásába bőven belefért az, hogy korábbi szövetségését megtámadja.

Ennek következtében egy rendkívül furcsa mérleget vonhatunk meg 1918 májusára vonatkozóan: Románia elvesztette a Központi Hatalmak ellen indított háborúját, majd megkötötte az ezt szankcionáló kemény bukaresti békét. Ezzel párhuzamosan jelentős területet (Besszarábia területe 45 632 km²) szakított el a polgárháborúba süllyedő Oroszországtól.

2.2. Bukovina megszerzése

A román irredenta mozgalom területi célkitűzései között Bukovina megszerzése is szerepelt. Ez a terület az Osztrák-Magyar Monarchia osztrák felének azon tartományai között foglalt helyett, amelyek egyértelműen többnemzetiségűek voltak. Az 1880 évi hivatalos statisztika szerint az 570 ezer lakosú Bukovina tartományban a lakosság 42%-a ukrán, 38%-a román és 20%-a német volt.¹⁶

Amikor 1917-1918-ban az orosz állam polgárháború süllyedt az addig az orosz állam keretei között élő ukránok megpróbálták egy önálló ukrán államot létrehozni. 1917. november 20-án ukrán politikusok egy csoportja Kijevben kikiáltotta a demokratikus Ukrajna megalapítását.¹⁷ Természetesen ez az ukrán állam igényt tartott Bukovinára is. Igényét azonban nem tudta érvényesíteni, mivel véres polgárháborúba keveredett a bolsevikok által 1918. december 25-én Harkovban kikiáltott másik ukrán állammal.¹⁸ Ez zavaros szituációt kedvező alkalmat teremtett a Román Királyság számára.

A Bukovina déli részén élő románok 1918. október 27-re román nemzetgyűlést hívtak össze Czernowitzban. Ez a gyűlés – melyen román nemzetiségű birodalmi és tartományi képviselők, bukovinai román városok és települések polgármesterei, továbbá közéleti személyiségek vettek részt – Bukovina területi sérthetlenségét hangsúlyozta és amellet foglalt állást, hogy a tartomány egyesüljön Romániával. Természetesen az Ukrán Nemzeti Tanács hallani sem akart erről a megoldásról, Bukovinát a születőfélben lévő ukrán állam részének tekintették. A tartomány utolsó osztrák kormányzója, Josef Graf von Etdorf, úgy döntött, hogy ki vonja az osztrák adminisztrációt a tartományból, ezért a hatalmat átadta mind az ukrán, mind a román nemzet képviselőinek.

Az osztrák adminisztráció távozása után kibontakozó ukrán-román vitát a román hadsereg döntötte el. A román alakulatok 1918. november 6-án lépték át Bukovina határát, november 11-én pedig bevonultak Czernowitzba.¹⁹ Fegyvereik árnyékában 1918. november 28-án a tartományban élő románok kimondták az egyesülést a Román Királysággal. Bár Bukovina északi részét egy rövid időszakra a Lemberg központú Nyugat-Ukrán Állam elfoglalta, végül az 1919. évi Saint Germain-i békeszerződés a tartományt teljes egészében Romániának adta.

2.3. Erdély megszerzése

2.3.1. Politikai események

Érdekes módon, amikor 1918 őszén megkezdődött az Osztrák-Magyar Monarchia (és a benne a Szent István-i Magyarország) felbomlasztása a magyarországi és erdélyi románok az Erdély megszerzéséért folytatandó harcukat Magyarország fővárosában indították meg. Ugyanis a Román Nemzeti Tanács 1918. október 31-én alakult meg Budapesten a Vadászkiért Szállóban,²⁰ majd november első napjaiban székhelyüket áttették Aradra.

A Román Nemzeti Tanács 1918. november 9.-én levelet küldött a magyar kormányoknak. Ebben „a közrend, a vagyon és a személybiztonság megóvása céljából a románok lakta vidékek felett...a teljes kormányzói hatalom átadását követelte.” A levél a magyar válaszára záros határidőt adott – november 12.-e délután 6 óra – és kéréseik visszautasítása esetére a magyar kormánnyal történő együttműködés megszakítását helyezte kilátásba.

Jogosan merül fel a kérdés: Mit értettek a levél írói „a románok lakta vidék” meghatározás alatt? A válasz 26 vármegye átadását kérték. Gyakorlatilag a románok egész Erdélyt továbbá Kelet-Magyarország egy jelentős részét tekintették „románok lakta vidéknek.”

A magyar kormány és a Magyar Nemzeti Tanács előbb haladékot kért a levél megválaszolására, majd Jászi Oszkár vezetésével küldöttséget indított Aradra.²¹ Ahol 1918. no-

vember 13-én és 14-én két napos tárgyalásra került sor a román küldöttséggel. Román oldalról az alábbi politikusok ültek le a tárgyalóasztalhoz: Vasile Goldis, Stefan Pop Cicio, Aurel Vlad, Aurel Lazar, Ion Ardelean, Ion Flueraș, illetve a küldöttséghez később csatlakozott Iuliu Maniu.

A két nap alatt Jászi két javaslatot terjesztett elő. Az első javaslat november 13-án hangzott el. Ennek bemutatását Jászi azzal kezdte, hogy statisztikailag kimutatta, hogy a románok által kért 26 vármegye lakossága közel 6 millió 800 ezer fő, melyből csak 2 millió 900 ezer román, míg a „nem románok” (magyarok, szászok, egyébek) 3 millióan 900 ezren vannak. Azaz a terület lakosságának csak 43%-a román. Ezért azt javasolta, hogy Erdélyben a megyék helyett nemzetileg homogén kantonokat állítsanak fel, melyek kulturális és közigazgatási autonómiával fognak rendelkezni a magyar állam keretei között.²² A második nap elején megérkezett Julius Maniu, aki nyíltan kimondta, hogy a magyarországi és erdélyi románok az örendelkezést a magyar államtól elszakadva, önálló államiság keretei között akarják megvalósítani. Ezzel elutasította Jászi első javaslatát.

Ekkor terjesztette elő második 11 pontból álló javaslatát Jászi. Ennek lényege, hogy a Román Nemzeti Tanács mindazon járásokban és városokban, ahol a többség román vegye át a közigazgatást és megbízottja útján képviseltesse magát a magyar kormányban. De – próbálta kikötni Jászi –, a szóban forgó területeken a régi hivatalnoki kar (a kormánybiztosok és a főispánok kivételével) megmarad, és a Román Nemzeti Tanács garantálja a személyi és vagyónbiztonságot, továbbá az is garantálja, hogy nem veszi igénybe a Román Királyság katonai erejét. Gyakorlatilag Jászi ismét egy széleskörű területi, közigazgatási és kulturális autonómiát ajánlott fel a románoknak. Némi szünet után, este 9 óra környékén a román küldöttség ezt a második javaslatot is elutasította. A tárgyalások hivatalos lezárása utáni beszélgetés során Maniu kifejtette Jászinak, hogy az erdélyi románok programja a teljes állami önállóság.²³

Raffai Ernő mutat rá arra, hogy Aradon tárgyaló román politikusok titkos kapcsolatban álltak a Román Királyság kormányával. Tudtak Ferdinánd király lépéseiről (lásd a következő alfejezetet) és számítottak arra, hogy a román állam katonasága hamarosan megjelenik Erdélyben.²⁴ Sőt a román kormány arra kérte őket, hogy valamilyen népgyűlési határozattal mondassák ki Erdély és Kelet-Magyarország csatlakozását Romániához.²⁵

Ezért kerül sor 1918. december 1-jén a gyulafehérvári román nemzetgyűlésre. Melyre 133 választókerületből 600 küldött érkezett, ezt még kiegészítették az egyházak, a szociáldemokraták, a román hadsereg, továbbá a besszarábiai és a bukovinai nemzeti tanácsok képviselőivel. Így összesen 1228 hivatalos küldött vett részt a gyűlésen. Amely elfogadta az előző éjszaka összeállított 9 pontból álló rezolúciót. Ennek első pontja így hangzott: *„Erdély, Bánát és Magyarország összes románjainak meghatalmazott képviselői 1918 december 1-jén nemzetgyűlésbe gyűlve Gyulafehérvárt, kimondják a románoknak s az általuk lakott területeknek egyesülését Romániával.”*²⁶

A gyűlés hódoló táviratot és delegációt küldött Bukarestbe az uniót kimondó rezolúció ünnepélyes átadására, illetve megválasztotta a 200 tagból álló ún. Nagy Nemzeti Tanácsot, amely 1918. december 2-án saját soraiból kijelölte a 15 főből álló Kormányzótanácsot (Consiliul Dirigent). Ez a testület, melynek élére Iuliu Maniu került, Nagyszebenben kezdte meg működését. Az erdélyi román politikusokat tömörítő Kormányzótanács azonban hamarosan konfliktusba került Bukaresttel, ennek oka a fővárosból kiinduló centralizációs törekvések voltak.²⁷

Néhány héttel később, 1918. december 24-én Bukarestben törvénybe iktatták, hogy „az 1918. december 1-jén tartott gyulafehérvári gyűlés határozatába foglalt területek egyszer s mindenkorra egyesülnek a Román Királysággal.”²⁸

A magyar kormány, hogy ellensúlyozza a román Kormányzótanács megszületését 1918. december 6-án felállította Kelet-Magyarországi Főkormánybiztosságot, melynek élére Apáthy István nevezte ki.²⁹ A kormánybiztos Kolozsvár központtal kezdte meg működését.

Ezzel párhuzamosan a kormány kiadott egy hadiparancsot is, az öt legfiatalabb korosztály (1896-1900-as évfolyamok) bevonulatásáról. Ennek a hadiparancsnak a végrehajtása során született meg a Székely Hadosztály.³⁰

2.3.2. A katonai események

A Besszarábiával kapcsolatos román magatartás ismeretében nem csodálkozhatunk azon sem, hogy a bukaresti béke igen rövid életű volt. 1918 szeptember 14.-én a balkáni antant csapatok – francia, brit, olasz görög és szerb hadosztályok – Franchet d' Esperey tábornok vezetésével egy nagy északi irányú támadásba kezdtek.³¹ A cél az volt, hogy Szerbia érintésével megszállják Budapestet, majd onnan Németországba törjenek. A balkáni haderőn belül felállították az ún. Dunai Hadsereget, amelynek Romániába kellett behatolnia. Ezen haderő parancsnoka az a Berthelot tábornok volt, aki 2017 tavaszán és nyarán a román hadsereg újjászervezését vezette Moldvában.³²

A Központi Hatalmak balkáni szövetségese Bulgária, nem tudott ellenállni az antant offenzívájának, 1918. szeptember 29-én fegyverszünet kötött.³³ Az antant haderő előtt szabaddá vált az út Ausztria-Magyarország, illetve Románia felé. Ráadásul a románok számára igen kedvező diplomácia esemény is történt, 1918. november 5-én, az USA külügyminisztere kijelentette, hogy országa támogatja a román nemzeti aspirációkat.³⁴

Ferdinánd király azonnal reagált az antant balkáni hadisikereire, 1918. november 8-án lemondatta a németbarát Marghiloman-kormányt és Constantin Coanda tábornokot nevezte ki miniszterelnöknek. Azaz a román belpolitika németbarát szárnyát felváltotta a franciabarát szárny. Másnap – november 9-én – Románia ultimátumot intézett a Romániát megszállva tartó német hadsereg főparancsnokához, Mackensen tábornokhoz. Ebben az követelték, hogy csapataival együtt hagyja el az országot.³⁵ Mackensen eleget tett az ultimátumnak és megkezdte csapatai kivonását.

A következő napon – november 10-én – Ferdinánd király kiadta hadiparancsát, melyben elrendelte, hogy a román hadsereg támadja meg a Központi Hatalmakat. A román hadsereg két hadosztálya (a 7. gyalogos és az 1. vadászadosztály) 1918. november 12-én megkezdte az átkelést a Kárpátokon.³⁶ 1918. november 13 és november 20 között a román hadsereg a Felső-Moldvából Erdélybe vezető négy szorost (Tölgyesi, Gyimes, Úz, Ojtoz) elfoglalta és azokon keresztül megkezdte az Erdélybe történő benyomulást. Néhány nappal később a Beszterce völgyben és a Szamos völgyben is megjelentek a román csapatok.

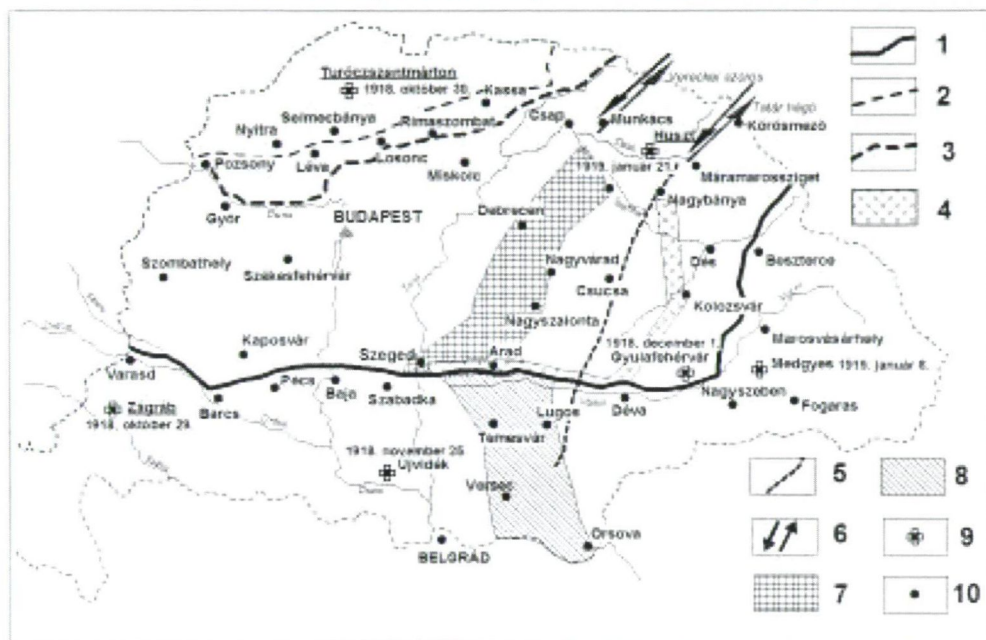
Ezen eseményekhez kettő megjegyzést kell fűznünk: Egyrészt Ferdinánd akkor adta ki hadiparancsát, amikor a Berthelot által vezetett ún. Dunai Hadsereg megkezdte a Dunán történő átkelést, azaz Bulgária felől behatolt Romániába. Másrészt a Központi Hatalmak megtámadása nemzetközi jogi szempontból is erősen vitatható, hiszen Románia azután üzent hadat, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia 1918. november 3-án, illetve Németország november 11-én letette a fegyvert az antant előtt.

Visszatérve a román csapatok erdélyi behatolásához: Mint azt láthattuk a román behatolás Erdélybe még november 12-én (azaz a belgrádi katonai konvenció aláírása előtt egy nappal) megindult, azaz mindenféle jogalap nélküli volt. Miután az új magyar miniszterelnök Károlyi Mihály 1918. november 13-án megkötötte a belgrádi katonai konvenciót – mely demarkációs vonalat jelölt ki Magyarország déli és keleti részére vonatkozóan – a románok már arra hivatkoztak, hogy csupán a konvencióban előírt demarkációs vonalat kívánják elfoglalni. Ezen vonal román szakaszának elfoglalása 1918. december 2 és december 12 között történt meg.³⁷

1918. december 12-én a románok számára még egy további kedvező eseményt történt, Berthelot tábornok ezen a napon engedélyezte a román csapatok számára, hogy átlépjék a

belgrádi katonai konvenció demarkációs vonalát. Berthelot távirata értelmében a románok megszállhatták Máramarosszigetet, Nagybányát, Szatmárnémetit, Nagykárolyt, Dést, Kolozsvárt, Nagyváradot és Aradot.³⁸ A magyar kormány azonnal tiltakozást jelentett be, Vix alezredesnél a Budapesten állomásozó antant misszió vezetőjénél. Vix a panaszt továbbította Párizsba, és jelezte, hogy véleménye szerint a magyar kormány panaszai a román megszállással kapcsolatban jogosak és megalapozottak.³⁹

1. térkép. Román előrenyomulás Erdélyben 1918 november-1919 január

Jelkulcs:

- 1) A Belgrádi Katonai Egyezményben megállapított demarkációs vonal, 1918. XI. 13.
- 2) Bartha és Hodza december 6-i megállapodásában kijelölt ideiglenes vonal
- 3) Az 1918. december 23-i antant jegyzékben megállapított demarkációs vonal (a Felvidéken)
- 4) A 1918. december 31-i Berthelot-Apáthy féle megállapodásban tervezett semleges övezet
- 5) A román hadsereg által elért vonal 1919. január végén
- 6) A Nyugat-Ukrán Köztársaság csapatainak előrenyomulása és visszavonulása 1919. I. 23.
- 7) A 1919. március 20-i un. Vix jegyzékben kijelölt semleges övezet
- 8) A jugoszláv és a román hadsereg elválasztására kijelölt semleges övezet
- 9) Helységek ahol a nemzetiségek kimondták a Magyarországtól való elszakadást
- 10) Települések

Forrás: A szerző saját szerkesztése Siklós András (1987) 269. old alapján

A Berthelot által engedélyezett előrenyomulást Párizs utasítására Franchet' D Esperey 1918. december 24-én leállította. De a december 12 és december 24 között eltelt idő elegendő volt a románok számára arra, hogy messze a belgrádi katonai konvenció vonala mögé hatoljanak. Ennek során december 24-én elfoglalták Kolozsvárt. A Kratochvil Károly ezredes parancsnoksága alatt ott szerveződő magyar haderő még a románok beérkezése előtt kivonult a városból.⁴⁰

Ha a 1. térképre pillantunk azt rögzíthetjük, hogy 1918. december 24-én a román előrenyomulás a Nagybánya-Kolozsvár vonalon állt meg. Ezek után Berthelot tábornok 1918.

december 31-én megállapodást kötött Apáthy Istvánnal – ő állt Kelet-Magyarországi Fő-kormánybiztosság élén – egy a román és a magyar csapatokat elválasztó ún. semleges zóna felállításáról. Ez a zóna 15 km széles volt, és a Déva-Kolozsvár-Nagybánya vonaltól nyugatra helyezkedett el. Itt jegyezzük meg, hogy ez a vonal kedvezőtlen volt a magyarok számára, hiszen az addig csak felerészben megszállt Hunyad, Torda-Aranyos és Kolozs vármegyék, illetve az addig meg nem szállt Szolnok-Doboka vármegye román megszállás alá került.⁴¹

A románok 1919 januárjának elején elfoglalták a Berthelot-Apáthy-vonalig terjedő területet. Majd felrúgva a megállapodást hamarosan ismét támadásba lendültek, s mintegy mellékesen 1919. január 14-én letartóztatták Apáthy Istvánt, aki Kolozsváron megpróbálta megakadályozni, hogy a románok átvegyék a közigazgatást.⁴²

Az előre nyomuló román hadsereget ismét Franchet d' Esperey tábornok parancsa állította meg. Mivel ez az esemény másodjára történt meg, ezen a ponton egy pillanatra meg kell állnunk és el kell mutatnunk, hogy a francia katonák oldaláról három főtiszt egymást gyakran keresztező cselekedeteiről van itt valójában szó:

- ✓ A főhadiszállását Belgrádban felütő Franchet d' Esperey tábornok a teljes balkáni haderő főparancsnoka volt. Párizs szándékai szerint a térségben beleértve Romániát is ő lett volna a legfontosabb döntéshozó.
- ✓ A főhadiszállását Bukarestben felütő Berthelot tábornok a Dunai Hadsereg főparancsnoka (aki elméletileg Franchet d' Esperey beosztotta volt), románbarátsága miatt számos esetben szembe ment belgrádi főnökével. Így fordulhatott elő, hogy Berthelot engedélyezte a román csapatok előrenyomulását, míg Franchet d' Esperey megtiltotta azt.
- ✓ A francia tábornokok közötti játszmát még tovább bonyolította, hogy a Budapestre kiküldött Vix alezredes több esetben a magyar kormány álláspontját tette magáévá. Ráadásul Párizs, hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik francia katona álláspontja mellé állt.

Visszatérve az események menetére Franchet d' Esperey 1919. január 21-i parancsában megtiltotta a román hadseregnek a további előrenyomulást, külön kihangsúlyozva, hogy nem engedi meg Nagyvárad és Szatmárnémeti elfoglalását. A román hadsereg engedelmeskedett Franchet d' Esperey parancsának. A román csapatok 1919. január 28-ra a Máramarossziget-Nagybánya-Zilah-Csucsá-Zámoly vonalon álltak meg és néztek farkasszemet a Székely Hadosztállyal. A magyar-román front ezután több hónapra megmerevedett, bár kisebb összecsapások történtek.

2.4. Kísérlet a Bánság megszerzésére

A Szent István-i Magyarország déli területeinek megszállását a szerb hadsereg még a belgrádi konvenció aláírása előtt megkezdte.⁴³ Furcsa ez a mondat, de nézzük meg a dátumokat: Károlyi és küldöttsége 1918. november 7-én tárgyalt Belgrádban, magára a konvenció aláírására november 13-án került sor. Ehhez képest a szerb hadsereg már 1918. november 5-én elfoglalta Zimonyt és Pancsovát – ezek a települések a történelmi magyar határon belül feküdtek –, illetve november 6-án bevonult Fehértemplomba. November 8-án és 9-én a szerb csapatok az alábbi helyeket foglalták el: Ópazovár, Mitrovica, Újvidék. November 13-án – tehát azon a napon, amikor aláírták a belgrádi konvenciót – a szerbek bevonultak Szabadkára és Bajára. A konvenció aláírása után a szerbek november 15-én megszállták Barcsot, Szigetvárt és Pécsét, illetve december elején Pécsváradot. Ez a megszállás teljesen zökkenőmentesen zajlott le, sehol az ellenállásnak a legcsekélyebb nyoma

sem volt. Gyakorlatilag a szerb hadsereg 1918 novemberének első heteiben elfoglalta a Délvidék (Bácska, Baranya és Bánság) túlnyomó részét.

Ez szerb hódítás a Bánság esetében az alábbi városnevekkel írható le: Versecz, Resicabánya, Nagybecskerek, Nagykikinda, Lugos, és Bánság fővárosa Temesvár. Ezeket a bányásági településeket a szerb hadsereg november hónap folyamán megszállta. 1918. november 20-án a szerb hadsereg az Arad-Nagyszentmiklós-Szőreg vonalon állt, illetve egy szerb járőr már elérte Lippát is.⁴⁴ Gyakorlatilag a szerbek északon elérték a Maros folyó vonalát.

Ez felbátorította a területen élő délszlávok politikai szervezkedését is. Október és főképpen november hónap folyamán a Délvidéken a nagyobb városokban különböző elnevezéssel szerb, bunyevác – és természetesen magyar – nemzeti tanácsok alakultak. Az idő előre haladtával az Újvidéki Szerb Nemzeti Tanács egyre nagyobb súlyra tett szert.⁴⁵ Jól mutatja ezt, hogy levélben utasította a kisebb települések délszláv nemzeti tanácsait, hogy ne engedelmeskedjenek a Károlyi-kormány utasításainak, és kizárólag az Újvidéki Nemzeti Tanács utasításait fogadják el. A következő lépésben az Újvidéki Szerb Nemzeti Tanács körlevelet küldött szét Bácska, Bánát és Baranya helységeibe, amelyben felszólította a szerbeket, a bunyevácokat és a „többi szlávokat”, hogy 1918. november 25-én küldjék el delegátusaikat Újvidékre. A körlevél úgy fogalmazott, hogy ennek a népgyűlésnek kell eldöntenie, hogy melyik államhoz akarnak tartozni.⁴⁶

Ilyen előzmények után ült össze 1918. november 25-én Újvidéken a Nagy Nemzetgyűlés, amely kimondta Bánság (Bánát), Bácska és Baranya elszakadását Magyarországtól és csatlakozását a Szerb Királysághoz. Továbbá felkérték a Szerb Királyság kormányát, hogy képviselje érdekeiket a párizsi béketárgyalásokon.⁴⁷

A fenti katonai és politikai eseményeket Bukarest egy idegesebben figyelte. Az antant az 1916. évi bukaresti titkos szerződésben az Osztrák-Magyar Monarchia elleni hadba lépés fejében a Bánság teljes területét a román államnak ígérte. Csakhogy Románia hadba lépése után gyorsan vereséget szenvedett és békét kötött a Monarchiával (lásd bukaresti béke 1918). Emiatt az antant vezető ereje, Franciaország 1918 őszén arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem kívánja teljes egészében végrehajtani a bukaresti titkos egyezményt. Ami a Bánság esetében azt jelentette, hogy teljes területet nem adják oda Romániának – mint ahogy azt a bukaresti szerződés ígérte –, hanem megosztják azt a román és a szerb állam között. A francia vezérkar illetve francia külügyminisztérium ennek megfelelően egy olyan fegyverszüneti vonalat húzott meg 1918. október 15-i előterjesztésében, mely a Bánságot felosztotta Románia és a szerb állam között.⁴⁸

Ezen a ponton egy pillanatra meg kell állnunk és néhány mondatban ismertetnünk kell egy rövid életű „mini államalakulat” a Bánsági Köztársaság történetét.⁴⁹ 1918. október 31-én Temesvárott etnikai alapon katonatanácsok – román, szerb, magyar és német⁵⁰ – alakultak.⁵¹ Annak, hogy a Temesvárott élő nemzetek külön-külön hozták létre katonatanácsaikat az oka egyszerű volt: 1918 őszén a Bánság sorsa – melyik államhoz fog tartozni – több még esélyes volt. Három állam jöhetett szóba Románia, Szerbia, és Magyarország.⁵²

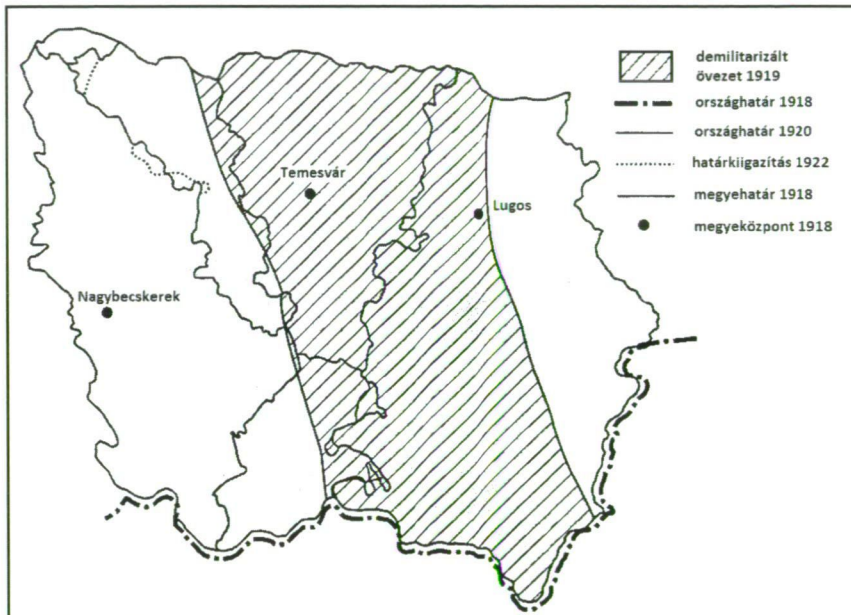
A temesvári polgárok egy része, különösen a svábok azonban kitaláltak egy negyedik megoldást. Róth Ottó ügyvéd és pártja – a szociáldemokrata párt – köré tömörülve megalakították a Bánsági Nemzeti Tanácsot (melyben a bánsági románok nem vettek részt), majd 1918 november 1-jén a polgármesteri hivatal erkélyéről kikiáltották a Bánsági Köztársaságot. A Bánsági Nemzeti Tanács igyekezett ellenőrzése alá venni a Bánság területét, hozzáfogott intézményrendszere kiépítéséhez.

A Károlyi-kormány azonnal elismerte a független Bánsági Köztársaságot. Emögött az a távlati cél húzódott, hogy átmentsék a Bánságot – azaz megóvják a szerb és a román állam közötti felosztástól –, és ezzel lehetőséget teremtsenek arra, hogy majd egyszer a jövőben valamikor csatlakozni tudjon a magyar anyaországhoz. A Bánsági Köztársaság azonban a győztes antanttól nem kapott arra lehetőséget, hogy bizonyítsa életképességét.⁵³ Antant

jóváhagyással a szerb hadsereg 1918. november 20-án bevonult Temesvárra. Ezzel a Bányási Köztársaság gyakorlatilag elbukott, bár a szerbek hivatalosan csak 1919. február 20-án tudták megszüntetni a Bányási Köztársaságot.

Visszatérve a szerb-román ellentét kiéleződésére: A szerb hadsereg előnyomulása a Bányásban kiváltotta a bányási románok és magának a román államnak a tiltakozását. Reálisnak látszott egy szerb-román katonai konfliktus kirobbanása a Bányás területén. Több kisebb incidensre is sor került a két fél között, például Orsovánál a szerbek lezárták a határt és megtiltották a román hadsereg tisztjeinek a belépést a Bányás területére. A konfliktus elmélyülésének elkerülése érdekében 1918. december 3-án egy 15 ezer katonából álló francia hadtest vonult be Temesvárra. Válaszképpen a szerbek december 17-én Temesvárron egy ünnepséget tartottak, ahol kijelentették, hogy a párizsi békekonferencia végleges döntéséig a Bányásban maradnak és fokozni fogják annexiós propagandájukat.

2. térkép. Az ún. semleges zóna a Bányásban

Forrás: Kókai Sándor (2010) 316. old.

Az antant a szerb-román fegyveres konfliktus megelőzése érdekében 1919. január 10-én egy demilitarizált zónát jelölt ki, ahol a francia csapatok tartották fent a rendet. A román zónában – ez gyakorlatilag Krassó-Szörény vármegyét jelentette – a románok megpróbálták felszámolni a magyar közigazgatást. Ennek mikéntjére említsünk meg két konkrét esetet: Ómoldova községben a román lakosság a fekvőbeteg Kugel Samu körjegyzőt ágyából kihúzta, az utcára dobta és ott agyon verte. Szörénybuzásban Högel Henrik körjegyzőt és feleségét megverték, majd menekülésre kényszerítették.⁵⁴

Összegezve Bányásban történeteket: A románok 1918 őszen megkísérelték a Bányást is megszerezni. De a szerbek Franciaország támogatásának köszönhetően megelőzték őket, jelentős területeket szálltak meg. Ezért a román hadsereg csak a Bányás egy részét tudta elfoglalni. Így annak eldöntése, hogy a Bányás Romániához avagy a szerb államhoz tartozzon-e, illetve, hogy hogyan osszák meg a területet a két állam között a versailles-i békekonferenciára maradt.

3. Konklúziók

Ha végig gondoljuk a fentebb bemutatott eseménysorokat – ezek főképpen hadiesemények voltak – kijelenthetjük, hogy a Román Királyság annak ellenére, hogy 1916-1917-ben súlyos vereséget szenvedett a Központi Hatalmaktól, melynek nyomán 1918 májusában aláírta a bukaresti békét az 1918-as év nagy győztesének tekinthető!

A polgárháborúba sodródó Oroszországtól 1918 tavaszán megszerezte Besszarábiát. A felbomlasztott/felbomló Osztrák-Magyar Monarchia osztrák részéből az osztrák adminisztráció kivonulása után szinte az ölébe hullott Bukovina. Ezzel párhuzamosan 1918 novemberében és decemberében, illetve 1919 januárjában végrehajtott katonai lépéseit következtében 1919 januárjának végére megszerezte Erdély és Kelet-Magyarország jelentős részét, és még a Bánságban is sikerült komoly pozíciókra szert tenni.

Mindezek következtében Románia kedvező helyzetből indulhatott, akkor amikor 1919 januárjában Versaillesben megkezdte tevékenységét a békekonferencia. Bár ez a általunk festett pozitív képre komoly árnyat vetett az a körülmény, hogy számos antant vezető politikusainak egy része arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az 1916-os bukaresti szerződés azzal, hogy Románia 1918-ban megkötötte a bukaresti békét, érvényét veszítette. Így az abban megfogalmazott román területi aspirációkat nem kell teljes egészében kielégíteni.

JEGYZETEK

1. Tanulmányosorozatunkat eredetileg három részre terveztük, de szerkesztési okok miatt végül a sorozat hat részes lesz. Az első rész a Közép-Európai Közlemények No18-19-es számában, a második rész a Közép-Európai Közlemények No20-21-es számában, a harmadik rész Közép-Európai Közlemények No22-es számában jelent meg. Míg jelen folyóiratszámunkban közöljük a negyedik részt. Terveink szerint az ötödik részt a Közép-Európai Közlemények No34-es számában fogjuk publikálni. Míg a befejező részt, azaz a hatodik részt 2017-ban fogjuk megjeleníteni.
2. Gulyás László-Csüllög-Gábor (2012/a): A román állam területi kialakulásának története. I. rész. Közép-Európai Közlemények 2012/3-4.szám (No18-19) 113-126. old.
3. Gulyás László-Csüllög-Gábor (2013/a): A román állam területi kialakulásának története. II. rész. Közép-Európai Közlemények 2013/1-2.szám (No20-21) 138-139. old.
4. Gulyás László-Csüllög-Gábor (2013/b): A román állam területi kialakulásának története. III. rész. Közép-Európai Közlemények 2013/3.szám (No22) 177-185. old.
5. Jancsó Benedek (2004): A román irredenta mozgalmak története. Máriabesnyő-Gödöllő. Attaktor
6. A román geopolitika gondolkodás fejlődéséről lásd Tóth Sándor (2013): A román földrajzi gondolat. Geopolitika, biztonság, földrajzoktatás. Zrínyi Kiadó. Budapest.
7. Tóth Sándor (2013) 44. old.
8. Gulyás László (2012/b): A térdre kényszerített Románia. A bukaresti béke. NagyMagyarország 2012 (IV. évfolyam) 4. szám. 42-50. old.
9. Alexandru Marghiloman 1854. január 27-1925. május 10. Konzervatív román politikus. 1884-től képviselő. 1914 előtt több ízben tölt be miniszteri pozíciókat (1900-1901 külügyminiszter, 1912-1914 pénzügyminiszter). 1914-től a Konzervatív Párt vezére. Az első világháború kitörésekor a semlegesség mellett foglalt állást. 1918. március 18.-án mint németbarát politikust nevezik ki miniszterelnökké, de 1918. december 8.-án, a román belpolitika újabb fordulata után (a franciabarát irányzat előretörése) Ferdinánd király menesztett.
10. Djuvara, Neagu (2010): A románok rövid története. Koinónia Könyvkiadó. Kolozsvár. 275. old.
11. Balogh László (2001): Románia története. Aula Kiadó. Budapest. 39. old.
12. Ormos Mária-Majoros István (1998): Európa a nemzetközi küzdőtéren. Osiris Kiadó. Budapest. 240-241. old.

13. A megszállt területeket lásd Pándi Lajos (1995): *Köztes-Európa 1763-1993. Térképgyűjtemény. Osiris-Századvég.* 402-403. old.
14. Raffay Ernő (2010): *Balkáni birodalom. Nagy-Románia megteremtése 1866-1920. Nagy-Magyarország könyvek.* Budapest. 185. old.
15. Ormos Mária-Majoros István (1998) 241. old.
16. A statisztikát ismerteti Galántai József (1985): *A Habsburg Monarchia alkonya. Kossuth Könyvkiadó.* Budapest. 206-207. old.
17. Romsics Ignác (1998): *Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században.* Napvilág Kiadó. Budapest. 168. old.
18. A részleteket lásd Szerhij Jekelcsik (2014): *Ukrajna története. Egy modern nemzet születése.* Kairosz Kiadó. 93-113. old.
19. Siklós András (1987): *A Habsburg Birodalom felbomlása 1918.* Kossuth Könyvkiadó. 129-130. old.
20. Siklós András (1987) 253. old.
21. A magyar küldöttség összetételét lásd Litván György (2003): *Jászi Oszkár.* Osiris Kiadó. Budapest. 146-147. old.
22. Az első javaslatról lásd Litván György (2003) 148-149. old.
23. A második javaslatról és azt követő Jászi-Maniu beszélgetésről lásd Litván György (2003) 149-150. old.
24. Raffay Ernő (2010) 190. old.
25. Uo.
26. Fráter Olivér (2003): *Erdélyi magyar helyzetkép 1916-1919-ben.* Hamvas Intézet. Budapest.
27. A különböző területekből megszülető Nagy-Románia belső ellentéteiről lásd Durandin, Catherine (1998): *A román nép története.* Maecenas Kiadó. Budapest. 220-231. old.
28. Köpeczi Béla főszerk. (1989): *Erdély rövid története.* Akadémiai Kiadó. Budapest. 569-570. old.
29. A részleteket lásd Fráter Olivér (2003) 141-142. old.
30. A Székely Hadosztályról Gottfried Barna-Nagy Szabolcs (2011): *A Székely Hadosztály története.* Tortoma Kiadó, továbbá Domokos László (2009): *Az elárult hadosztály – Erdély, Felvidék, Mura-vidék 1919.* Masszi Kiadó. Budapest.
31. A részleteket lásd Hajdú Tibor-Pollman Ferenc (2014): *A régi Magyarország utolsó háborúja.* Osiris Kiadó. Budapest. 335-3338. old.
32. Gulyás László-Csüllög-Gábor (2013/b) 179. old.
33. A részleteket lásd Galántai József (1980): *Az első világháború.* Gondolat Kiadó. Budapest. 472-474. old.
34. Ormos Mária (1984): *Padovától Trianonig 1918-1920.* Kossuth Kiadó. Budapest. 72. old.
35. Raffay Ernő (2010) 187. old.
36. Fráter Olivér (2003): *Erdélyi magyar helyzetkép 1916-1919-ben.* Hamvas Intézet. Budapest.
37. Fráter Olivér (2003) 117. old.
38. Berthelot döntésének motivációiról lásd Ormos Mária (1984): *Padovától Trianonig.* Kossuth Könyvkiadó. 112-115. old.
39. Raffay Ernő (2010) 189. old.
40. A részleteket lásd Domokos László (2010): *Az elfelejtett parancsnok – Kratochvil Károly élete.* Masszi Kiadó. Budapest.
41. Fráter Olivér (2003) 155. old.
42. Ormos Mária (1984) 127. old.
43. Az eseménytörténetet lásd. Gulyás László (2011): *Hogyan lett a szerbeké a Délvidék? Nagymagyarország.* 2011/1. szám (III. évfolyam 1. szám. 4–9. old.
44. Fráter Olivér (2003) 122-123. old.
45. Ennek részleteiről lásd Gulyás László (2011): *Hogyan lett a szerbeké a Délvidék? Nagymagyarország.* 2011/1. szám (III. évfolyam 1. szám. 4–9. old.
46. Fogarassy László (1986): *A magyar-délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1921.* Baranyai Helytörténetírás. Pécs. 540. old.
47. Az Újvidéki Nagy Nemzetgyűlés határozatainak szövegét közli Kővágó László (1964): *A magyarországi délszlávok.* Budapest.

48. Ormos Mária (1984) 36-37. old.
49. A magyar történetírás ezt a témát elhanyagolta, a mini állam történetét összefüggően első ízben Kókai Sándor írta meg Bánság monográfiájában, lásd Kókai Sándor (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyháza. 312-318. old.
50. A Bánság népességéről lásd Kókai Sándor (2002): A Bánát népesség földrajzi jellemzői és etnikai térszerkezeti sajátosságai a XX. század elején (1910). In. Természettudományi Közlemények 2. kötet 169-180. old; Kókai Sándor (2004): A Bánát néhány népességföldrajzi jellemzője és sajátossága 1870-1910 között. In. Hanusz Árpád szerk. (2004): Földrajzi környezeti-történeti folyamatok Nyíregyháza. 193-224. old.
51. Szász Zoltán (1993): A románok története. Budapest. 174. old.
52. Csüllög G. (2010): A Bánság változó szerepe Magyarország történeti térszerkezetében. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 2. szám (No. 9.) 2010. pp. 29-37.
53. Kókai Sándor (2010) 310. old.
54. Mindkét esetet, illetve további eseteket lásd Jakabffy Elemér (1940): A magyar államhatalom utolsó hónapjai Krassó-Szörény vármegyében. Husvéth és Hoffer nyomdája. Lugos. 40-46. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balogh László (2001): Románia története. Aula Kiadó. Budapest. 39. old.
- Csüllög G. (2010): A Bánság változó szerepe Magyarország történeti térszerkezetében. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 2. szám (No. 9.) 2010. pp. 29-37.
- Djuvara, Neagu (2010): A románok rövid története. Koinónia Könyvkiadó. Kolozsvár.
- Domokos László (2009): Az elárult hadosztály – Erdély, Felvidék, Mura-vidék 1919. Masszi Kiadó. Budapest.
- Domokos László (2010): Az elfelejtett parancsnok – Kratochvil Károly élete. Masszi Kiadó. Budapest.
- Durandín, Catherine (1998): A román nép története. Maecenas Kiadó. Budapest.
- Fogarassy László (1986): A magyar-délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1921. Baranyai Helytörténetírás. Pécs.
- Fráter Olivér (2003): Erdélyi magyar helyzetkép 1916-1919-ben. Hamvas Intézet. Budapest.
- Galántai József (1985): A Habsburg Monarchia alkonya. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Gulyás László (2011): Hogyan lett a szerbeké a Délvidék? Nagymagyarország. 2011/1. szám (III. évfolyam 1. szám. 4–9. old.
- Gulyás László (2012/a): A térdre kényszerített Románia. A bukaresti béke. NagyMagyarország 2012 (IV. évfolyam) 4. szám. 42-50. old.
- Gulyás László-Csüllög-Gábor (2012/b): A román állam területi kialakulásának története. I. rész. Közép-Európai Közlemények 2012/3-4. szám (No18-19) 113-126. old.
- Gulyás László (2012/c): Egy régió kettészakítása: A Bánság kérdése a versaillesi békekonferencián. Közép-Európai Közlemények. 2012/2. szám (No 17) 88-99. old.
- Gulyás László-Csüllög-Gábor (2013/a): A román állam területi kialakulásának története. II. rész. Közép-Európai Közlemények 2013/1-2. szám (No20-21) 138-139. old.
- Gulyás László-Csüllög-Gábor (2013/b): A román állam területi kialakulásának története. III. rész. Közép-Európai Közlemények 2013/3. szám (No22) 177-185. old.
- Gottfried Barna-Nagy Szabolcs (2011): A Székely Hadosztály története. Tortoma Kiadó.
- Hajdú Tibor-Pollman Ferenc (2014): A régi Magyarország utolsó háborúja. Osiris Kiadó. Budapest.
- Jakabffy Elemér (1940): A magyar államhatalom utolsó hónapjai Krassó-Szörény vármegyében. Husvéth és Hoffer nyomdája. Lugos.
- Jancsó Benedek (2004): A román iredenta mozgalmak története. Máriabesnyő-Gödöllő. Attraktor
- Köpeczi Béla főszerk. (1989): Erdély rövid története. Akadémiai Kiadó. Budapest. 569-570. old.
- Kókai Sándor (2002): A Bánát népesség földrajzi jellemzői és etnikai térszerkezeti sajátosságai a XX. század elején (1910). In. Természettudományi Közlemények 2. kötet 169-180. old.
- Kókai Sándor (2004): A Bánát néhány népességföldrajzi jellemzője és sajátossága 1870-1910 között. In. Hanusz Árpád szerk. (2004): Földrajzi környezeti-történeti folyamatok Nyíregyháza. 193-224. old.

- Kókai Sándor (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyházi Főiskola. Nyíregyháza.
- Kővágó László (1964): A magyarországi délszlávok. Budapest.
- Litván György (2003): Jászi Oszkár. Osiris Kiadó. Budapest. 146-147. old.
- Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig 1918-1920. Kossuth Kiadó. Budapest.
- Ormos Mária-Majoros István (1998): Európa a nemzetközi küzdőtéren. Osiris Kiadó. Budapest.
- Pándi Lajos (1995): Köztes-Európa 1763-1993. Térképgyűjtemény. Osiris-Századvég. 402-403. old.
- Raffay Ernő (2010): Balkáni birodalom. Nagy-Románia megteremtése 1866-1920. NagyMagyarország könyvek. Budapest.
- Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó. Budapest
- Szász Zoltán (1993): A románok története. Budapest. 174. old.
- Szerhij Jekelcsik (2014): Ukrajna története. Egy modern nemzet születése. Kairosz Kiadó.
- Tóth Sándor (2013): A román földrajzi gondolat. Geopolitika, biztonság, földrajzoktatás. Zrínyi Kiadó. Budapest.